

VÝPRÁVĚNÍ a VÝKLAD jako výukové metody

Mgr. Iva Frýzová

Nejčastěji využívanými metodami ve výuce předmětů o přírodě a společnosti jsou metody slovní. Ve výuce mají své nezastupitelné místo, a pokud nejsou nadužívány a používáme jazyk srozumitelný dané skupině žáků, jejich účinnost může být vysoká.

Metoda vyprávění

Vyprávění je slovní metoda monologická, jejíž podstatou je, že nové informace jsou žákům zprostředkovávány **citově zabarveným způsobem** s cílem nejen předat informace, ale zaujmout žáky pro téma a získat jejich pozornost.

K získání pozornosti žáků a motivace k tématu slouží především „...využívání *uměleckých výrazových prostředků jako jsou metafor, přímá řeč, dramatické líčení či líčení osobních zkušeností a dojmů. ... pro lepší vtáhnutí žáků do děje je důležitá bohatší hlasová modulace, sugestivnější mimika a živá gestikulace.*“ (Zormanová 2014)

Tolik definice, ale co si pod pojmem výuková metoda představit, kde hledat nápady a náměty a jak ji správně využívat?

Ukázka první:

Pohádky jsou tradičním zdrojem vyprávění. Pokud však mají být využity pro výuku, je nutné vybrat pohádku, která zprostředkovává přesně ten obsah, který chceme předat. Z tohoto důvodu dochází k nejrůznějším adaptacím klasických pohádek tak, aby žáky seznámily s určitým pojmem nebo situací, která slouží jako podklad pro vyvození a pochopení dané skutečnosti.

ÚKOL PRO VÁS:

Přečtete si následující pohádku a zodpovězte si tyto otázky:

- 1) Námět je adaptací klasiky – které jiné pohádky vám námět připomíná?
- 2) Ve které části vyučovací hodiny by bylo vhodné pohádku využít?
- 3) Ke kterému tématu/kterým tématům se příběh váže?
- 4) Je vhodné příběh zastavit nebo dočíst až do konce?
- 5) Co by mělo následovat bezprostředně po přečtení příběhu – stále jako součást metody vyprávění?

Když probouzí se strom a večer zase usíná aneb

FENOLOGICKÝ PRŮVODCE

Pohádka o králi, který ošuntělou korunu měl

Král si zasmušile prohlížel svou korunu. Dávno se již netřpytila a nezářila do okolí, jak tomu bylo za dob jeho předků. Ještě chvíli se na ni posmutněle díval a pak si k sobě zavolal své rádce. „Přiveďte mi ty nejzcestovalejší cestovatele v kraji,“ poručil jim.

Zanedlouho stanuli před králem tři statní muži. Král si je dobře prohlédl a pravitl:

„Povězte mi, mí zkušené světooběžníky, jakou nejkrásnější královskou korunu jste ve světě viděli.“

Král se usadil do křesla a pokynul na dvorního písaře, aby zapisoval každičkou větu, kterou páni pronesou. Podle jejich popisů si pak nechá vyhotovit tu nejkrásnější korunu na světě.

Před králem předstoupil první cestovatel. Král se na něj nedočkavě zadíval a cestovatel spustil:

„Prošel jsem svět křížem krážem, leč krásnější koruny než té, která zdobí Vaši hlavu, můj pane, jsem ve světě neviděl.“

„Strážte, pryč s tím podvodníkem,“ rozzlobil se král. „Zalíbít králi se ti chtělo. Já dobře vím, že má koruna je ošuntělá a bez lesku.“

Na řadu přišel druhý cestovatel:

„Můj králi, nejkrásnější korunu na světě jsem viděl při svých cestách v kraji, kde je zem pokryta pískem. Slunce tam září tak, že téměř spaluje vše živé. Vládce tohoto kraje nosí na hlavě korunu z ryzího zlata, vykládanou drahými kameny velikosti pěsti největšího muže v okolí. Září tak silně, že všichni, kdo před panovníka předstoupí, musí hned pokleknout a sklonit hlavu k zemi, jinak by na místě oslepli.“

Král se zatvářil spokojeně, taková koruna by se mu zamlouvala.

„A jakou nejkrásnější korunu jsi při svých toulkách viděl ty,“ otázal se král třetího cestovatele.

„Prošel jsem světa kraj, můj králi, a viděl mnoho královských korun. Všechny byly moc krásné, ale jsou si tak podobné, že už si ani jednu z nich pořádně nevybavím. Přece jen ale vím

o jedné, která mě uchvátila natolik, že ji z paměti nikdy nevymažu.“

Král se nedočkavě zavrtěl v křesle.

„Ta koruna je vskutku krásná a představte si, můj pane, že se proměňuje podle ročních období, a tak nikdy nezevšední. Na jaře je zdobena barvami, které v každém, kdo ji vidí, vzbudí radost. Line se z ní sladká vůně do celého okolí a líbezný zpěv lahodící uchu. V létě se na ní začnou objevovat ty nejkrásnější klenoty celého světa. Na podzim naopak hraje všemi barvami a říká se, že v tomto období je na pohled nejkrásnější. A navíc ta koruna v sobě skrývá život. V zimě, můj králi, je koruna zcela nenápadná. To proto, aby si moudrý vladař na chvíli odpočinul od tíhy královského klenotu a mohl nerušeně proklouznout mezi své poddané a zjistit, jak se jim pod jeho vládou daří. Tak to je ta nejkrásnější koruna na světě, jakou jsem kdy viděl.“

Král zůstal oněměle sedět.

„Takovou korunu chci mít,“ prohlásil po chvíli. „Řekni mi, kde ji najdu, ať mohu vyslat zvědy,“ poručil.

„Zadržte, můj králi,“ pravil cestovatel. „Zrovinka takovou korunu najdete i tady u Vás. Stačí, když půjdete se mnou. Rád Vám ji ukážu.“

Král se tuze podivil. Neměl tušení, že se takový skvost nachází na jeho vlastním zámku. Zvědavost mu však nedala, tak se jal i s družinou následovat třetího cestovatele. Společně vyšli do královské zahrady. Slunce krásně svítilo, ptáčci zpívali a všude se linula vůně jara. Cestovatel poručil, aby služebnictvo přineslo královské křeslo a usadili krále pod rozkvetlou třešň. Král celý nedočkavě čekal, až mu cestovatel přinese onu korunu. Ten se na místo toho usmál a pošeptal králi do ucha:

„Přímo nad Vaší hlavou, Výsosti, je ta nejkrásnější koruna na světě. Budete-li pod ní vládnout, zajistíte se Vám i Vašemu lidu dobře povede.“

ŘEŠENÍ:

- 1) Námět je adaptací klasiky – které jiné pohádky vám námět připomíná?
 - Klasický námět, bezradný král, tři mu radí, dobrá rada je vždy až od toho třetího
- 2) Ve které části vyučovací hodiny by bylo vhodné pohádku využít?
 - ***Za mě osobně v úvodu vyučovací hodiny, pro vyvození tématu hodiny, zaujetí žáků pro téma, podnět k další diskusi. Ale třeba vás napadlo i jiné využití a není to špatně, záleží na pojetí výuky každého učitele.***
- 3) Ke kterému tématu/kterým tématům se příběh váže?
 - ***Pohádka je součástí pracovní karty k fenologickému pozorování (vydané environmentálním centrem Tereza), tedy k proměnám dřevin během roku. Je možné jej použít k tématům roční období, dřeviny, stavba stromu apod.***
- 4) Je vhodné příběh zastavit nebo dočíst až do konce?
 - ***Opět záleží na učiteli. Vhodné je zastavit příběh po pasáži: „Takovou korunu chci mít,“ prohlásil po chvíli. „Řekni mi, kde ji najdu, ať mohu vyslat zvědy,“ poručil. V této chvíli nechám žáky, aby sami uvedli, o které koruně je zde řeč. Následně můžeme pohádku dočíst, nebo ne. Zkoušela jsem obě varianty. Žáci sami chtějí znát konec, ale je pro ně trochu zklamáním a hůře se pak navazuje. To je důvod, proč už dál nečtu.***
- 5) Co by mělo následovat bezprostředně po přečtení příběhu – stále jako součást metody vyprávění?
 - ***Je lichá představa myslet si, že pouze přečtením příběhu se žákům spojí všechny podstatné informace a dojde k pochopení vztahů a souvislostí. Aby k tomu došlo, neměl by chybět rozhovor, ve kterém je rozvedena podstata sdělení.***

Možné otázky:

- Jak jste poznali, že se jedná o korunu stromů?
- Co je myšleno tím, že se v pohádce říká, že: Na jaře je zdobená barvami, které v každém budí radost. Line se z ní sladká vůně a líbezný zpět.
- Co je myšleno tím, že se v pohádce říká, že: V létě se na ní začnou objevovat ty nejkrásnější klenoty světa.
- Co je myšleno tím, že se v pohádce říká, že: Na podzim hraje všemi barvami a říká se že je nejkrásnější. Navíc v době skrývá život.
- Co je myšleno tím, že se v pohádce říká, že: V zimě je zcela nenápadná.

V pohádkách se často využívá nejrůznějších metafor a přirovnání. Žáci jim intuitivně rozumí, ale často je nedovedou převést do pojmů odborného jazyka. To je **role učitele**, aby jim pomohl k **označení věcí a jevů vhodnými pojmy** a nechal je **hledat vztahy a souvislosti** mezi nimi.

Celou hodinu využívající VYPRÁVĚNÍ jako MOTIVACI najdete na tomto odkazu, modelová hodina_DŘEVINY: https://is.muni.cz/auth/el/ped/jaro2020/IBlp04/um/metoda_pozorovani_vs_vyklad/

Ukázka druhá:

Z podstaty vyprávění jako metody slovní vyplývá, že zde chybí názornost. Tu můžeme doplnit pomocí vhodných obrázků či přírodnin, kterými vyprávění doplníme. Případně můžeme kombinovat obrázky z pohádky a fotografie reálných předmětů nebo přírodnin.

ÚKOL PRO VÁS:

Přečtete si následující pohádku a zodpovězte si tyto otázky:

- 1) Z které známé dětské knihy je tato pohádka převzata?
- 2) Ve které části vyučovací hodiny by bylo vhodné pohádku využít?
- 3) Ke kterému tématu/kterým tématům se příběh váže?
- 4) Kolikrát byste žákům příběh četli?
- 5) Jak byste do příběhu zakomponovali fotografie popisovaných živočichů?

Jak si housenka pletla kabátek

Za dvěma pasekami a třemi lesy byla jednou jedna housenka a ta se velmi ráda strojila. Každý den si ta fintilka česala svoje chloupky, pentličku do nich vázala, a když se náhodou setkala s nějakou jinou housenkou, nevykládala o ničem jiném než o tom, co se teď nosí. Když hodně povyrostla a přiblížil se čas, aby se proměnila v motýla, začala si plést kabátek. Ten si, víte, musí udělat každá housenka, než se promění v motýla. Jakmile je takový kabátek hotov, zabalí se housenka do něho celá a usne. Když se probudí a kabátek na ní praskne, není už housenkou, ale motýlkem, který může hned začít létat, kam chce. Tak se to děje se všemi housenkami.

Ta naše housenka však měla velké trápení. „Prosím Vás, jaký si mám uplést kabátek, aby byl ze mne krásný motýl?“ ptala se malé housenky, kterou potkala. „I to já nevím, paní, já si upletu, jaký mi napadne,“ odpověděla malá housenka.

V tom přiletěl motýl **bělásek**. „Co Vy o tom myslíte, pane bělásku, Vy létáte hodně do světa?“ „Podívejte se na mne, paní,“ povídal bělásek, „já jsem celý bílý. Letos bude v módě bílá.“ Tak housenka začala plést bílou. Ale přilezlo po trávě **slunéčko**. Podívá se a povídá: „Kdepak bílá! Nevidíte, že jenom červená, puntíčkovaná? My v tom chodíme všechny.“ Housenka tedy začala plést červenou, puntíčkovanou, ale ten bílý načatý kousek už nechala.

Kde se vzal, tu se vzal, připlachtil nejkrásnější motýl, **otakárek**. „Vy si, paní, děláte červenou puntíčkovanou? To jsem jaktěživ neviděl! Já bych nechtěl jinou než žlutou, černě páskovanou!“ A odplul jako nádherné zjevení. Housenka si rychle poslala pro žlutou a černou a začala k těm ostatním barvám připlétat žlutou, černě páskovanou.

Za chvíli přibzučel **zlatohlávek** a hned poučoval: „Hled'te, dámo, já jsem právě vylezl z kukly. Ne? Já mám přece to nejnovější. Ne? A podívejte se, co mám? Zelenou, měňavou, jen se blyští a třpytl. Že jo!“ a točil se před housenkou na jedné noze. Housenka se zamyslela a pak vzala zelenou, měňavou a začala ji připlétat k ostatním.

Nakonec šel kolem ještě **cvrček**. „Já se Vám divím, paní, že si děláte tolik starostí. Copak nevidíte na mně, jak je černá barva elegantní? A to byste v ní měla teprve vidět mou manželku!“ Co měla housenka dělat? Černá barva byla opravdu elegantní. Dodělala tedy kabátek černou. Sotva byl hotov, začala si jej na sobě zapínat. Najednou letěl kolem pisklavý **komár**. „A jejej, jejej,“ pištěl, „paní, někdo Vás umazal!“ Ale když přiletěl blíž, viděl, že to není zamazané, že housenka má kabátek docela strakatý. „S dovolením, jaký z Vás bude motýl?“ ptal se honem zvědavě. Housenka však nevěděla. V zapnutém kabátku už pomalu zavírala oči a usínala. „Tak já se zeptám motýlů,“ zapištěl komár a odletěl. Ale motýlové to také nevěděli. „To jsme sami zvědaví, jaký motýl z ní bude, až jí kabátek praskne!“ řekli a začali spící kuklu hlídat, aby viděli, jakou barvu bude mít motýl, který z ní vyletí. Zdali bílou, či červenou puntíčkovanou, nebo žlutou s pásky, anebo měňavou zelenou, anebo černou.

Čekali a čekali a střídali se v hlídání. Jednoho dne však našli kuklu prázdnou. Parádívá housenka se vůbec neproměnila v motýla, ale v noční můru, která lítá jen potmě. A nikdo nikdy neviděl, jakou měla vlastně

ŘEŠENÍ:

- 1) Z které známé dětské knihy je tato pohádka převzata?
Ondřej Sekora, Příběhy Ferdý mravence
- 2) Ve které části vyučovací hodiny by bylo vhodné pohádku využít?
Je možné použití v úvodní části hodiny k motivaci, případně jako první krok v metodě pozorování.
- 3) Ke kterému tématu/kterým tématům se příběh váže?
Uvedenou pohádku lze použít k tématům hmyz, rozmnožování hmyzu – proměna dokonalá, nebo bezobratlí/hmyz louky.
- 4) Kolikrát byste žákům příběh četli?
Stačí jedenkrát, informací v textu není mnoho a názvy zástupců hmyzu jsou vybrány tak, aby nebyly žákům zcela neznámé.
- 5) Jak byste do příběhu zakomponovali fotografie popisovaných živočichů?
 - Rozdáme žákům fotografie s obrázky zástupců hmyzu žijícího na louce a požádáme je, aby poslouchali pohádku a do řady skládali jednotlivé obrázky zástupců hmyzu, tak jak se objeví v pohádce.

- Požádáme žáky, aby svými slovy vysvětlili, co to housenka vlastně dělal, proč si „pletla kabátek“ a jak se tomuto kabátku říká.

- Ukážeme žákům originální obrázek z knížky a vyzveme je, aby zkontrolovali, zda jsou živočichové na obrázku totožní s živočichy na fotografiích.
- Vyzveme žáky, aby vyhledali rozdíly mezi živočichy na obrázku a ve skutečnosti.
- Zeptáme se žáků, kde se příběh odehrával. Společně vyvodíme, že na louce a že živočichové, kteří zde vystupují běžně na louce žijí.

Ukázka třetí:

U nejmladších žáků nejlépe fungují nejrůznější pohádky. Čím jsou však žáci starší, nahrazujeme pohádky spíše příběhy se zajímavou či dobrodružnou zápletkou. Dobře funguje také neočekávaná, neobvyklá podoba zpracování informací.

ÚKOL PRO VÁS:

Přečtete si následující vyprávění a zodpovězte si tyto otázky:

- 1) Toto vyprávění si vypůjčilo formát z jiného typu sdělení – o který typ sdělení se jedná?
- 2) Ve které části vyučovací hodiny by bylo vhodné vyprávění využít?
- 3) Ke kterému tématu/kterým tématům se obsah textu váže?
- 4) Kolikrát byste text žákům přečetli?
- 5) Jaké otázky či úlohy by měli žáci plnit během nebo po jednotlivých čteních textu?

Dobrodružná výprava trávicí soustavou

Naše cestovní kancelář vám nabízí jedinečnou příležitost prozkoumat záhady lidského těla, a to během plavby trávicí soustavou. Pomocí našeho speciálního přístroje vás i s naším speciálním plavidlem zmenšíme na velikost hrášku a spustíme do trávicí soustavy našeho dobrovolníka. Bezpečnost garantována, občerstvení v ceně.

Průběh zájezdu:

12.00 – start v dutině ústní, následuje několikasekundový skluz přes hltan a jícen do žaludku.

12.01 – 17.00 – pro návštěvu žaludku jsme vyčlenili dostatek času, aby si návštěvníci mohli užít pohled na trávicí šťávy, které produkují stěny žaludku, nechat se houpat při pravidelných stazích žaludeční stěny a pozorovat pozvolný rozklad oběda na tráveninu určenou k dalšímu zpracování.

17.00 – 24.00 – následuje pomalá jízda tenkým střevem. Hned na jeho počátku si můžete prohlédnout ústí žlučovodu, který přivádí další trávicí látky z jater. Trávicí šťávy ve střevě zajistí, že z oběda zbude jemná trávenina, která vám zaručí nerušený a hladký pohyb vpřed doplněný pravidelnými stahy tenkého střeva. Během cesty budete mít dostatek času pozorovat, jak jednotlivé složky tráveniny přechází přes stěnu tenkého střeva a jsou krví odváděny do těla.

00.01 – hlavně neusněte, abyste špatně neodbočili do slepého střeva.

00.02 – 5.30 – v tlustém střevě budete ukolébáni pomalým postupem nestravitelných zbytků potravy doprovázeným tichým klokotáním vody, které je v tlustém střevě vstřebávána zpět do krve.

5.30 – 6.00 – v konečníku proběhne krátké (nebo dlouhé) rozloučení před závěrečným sešupem všech nestrávených zbytků potravy a účastníků zájezdu do záchodové mísy.

ŘEŠENÍ:

- 1) Toto vyprávění si vypůjčilo formát z jiného typu sdělení – o který typ sdělení se jedná?
 - *V podstatě se jedná o inzerát, tedy typ sdělení informačního charakteru. Jeho použití je pro žáky překvapivé vzhledem ke skutečnosti, že propaguje něco, co nelze splnit.*
- 2) Ve které části vyučovací hodiny by bylo vhodné vyprávění využít?
 - *Vyprávění již obsahuje pojmy a fakta, která jsou pro žáky nová, proto nelze text použít v úvodní části hodiny, ale hodí se pro expozici nového učiva.*
- 3) Ke kterému tématu/kterým tématům se obsah textu váže?
 - *Jednoznačně je tématem trávicí soustava, jak výčet orgánů, tak jejich funkcí.*
- 4) Kolikrát byste text žákům přečetli?
 - *Vzhledem k využití vyprávění k expozici nového učiva nestačí pouze jedno čtení.*
- 5) Jaké otázky či úlohy by měli žáci plnit během nebo po jednotlivých čteních textu?
 - První čtení: Pochopení kontextu, vymezení tématu – trávicí soustava**
 - Druhé čtení: Zachycení klíčových pojmů, v tomto případě názvů orgánů**
 - Třetí čtení: Doplnění detailů k jednotlivým klíčovým pojmům – například funkce jednotlivých orgánů**

Celou hodinu využívající VYPRÁVĚNÍ jako EXPOZICI najdete na tomto odkazu, modelová hodina TRÁVICÍ SOUSTAVA:

https://is.muni.cz/auth/el/ped/jaro2020/IB1p04/um/metoda_pozorovani_vs_vyklad/

Vyprávění můžeme využít nejen jako motivaci k tématu nebo expozici, ale také k **provázání dílčích úloh během opakování**. Pokud provážíme soubor jednotlivých úloh pomocí vyprávění, žáci přestávají vnímat, že se učí, ale vnímají jednotlivé činnosti jako hru či zábavu.

Příklad opakovací hodiny na téma Vesmír využívající vyprávění najdete na tomto odkazu, v souboru VESMÍR 1 a kompletní přílohy k popsané vyučovací hodině pak v souboru VESMÍR 2.

https://is.muni.cz/auth/el/ped/jaro2020/IB1p04/um/metoda_pozorovani_vs_vyklad/

VÝUKOVÁ METODA POZOROVÁNÍ – SHRNUÍ:

Učitelé nejčastěji zařazují vyprávění v **MOTIVAČNÍ části vyučovací hodiny**, a to za účelem **vyvození tématu hodiny**, upozornění na probíranou problematiku (pojmy, děje, problémy, kterými se budou žáci v hodině zabývat), jako **úvod pro následnou diskusi**. U žáků starších lépe funguje **citově zabarvené líčení, ať již reálné nebo nereálné události**. Může je sdělovat **učitel sám za sebe** „*Představte si, děti, co jsem viděl včera na vycházce v lese....*“, využít **beletrie** (např. Děti z Bullerbinu, Bylo nás pět), ale také **článkem z časopisu** nebo **dopisem**. Vlastní text může číst někdo ze žáků nebo opět učitel.

Méně časté je zařazení vyprávění i v **EXPOZIČNÍ části vyučovací hodiny**, kdy vyvozujeme nové učivo. Učitel seznamuje žáky s různými **společenskými událostmi** (zvláště v historickém učivu) a s **přírodními procesy a jevy**, které nemohou bezprostředně pozorovat. Vyprávění musí být **výstižné a srozumitelné**. Použije-li učitel některé pojmy, které by nemusely být žákům známé, musí je vysvětlit, popř. je může **spojit i s odpovídající demonstrací** (např. obrazů, modelů, apod.).

Výraznou motivační funkci vyprávění lze využít i **pro motivaci opakovacích hodin** nebo během výuky mimo školní třídu, jako jsou terénní výuka, výuka v muzeu a podobně. Tento způsob využití vyprávění je častý v neformálním vzdělávání, které musí být v první řadě zábavné, aby žáky upoutalo. Příkladem neformálního vzdělávání kompatibilního se vzdělávací oblastí Člověk a jeho svět jsou vybrané publikace dětské beletrie a dětských vzdělávacích pořadů – viz níže.

Expozice učiva pomocí vyprávění je pro žáky atraktivnější než s využitím výkladu. Má však svá úskalí a nelze je využít u všech témat.

- Pokud je to možné, aktéři ve vyprávění by měli být děti obdobného věku jako třída, aby se žáci mohli **s dějem ztotožnit** a představit si, že by něco podobného mohli zažít i oni.
- Optimální je využití v případech, kdy popisují určitý **děj nebo proces**. Vyprávění je ze své podstaty dynamické, mělo by se vyvíjet a směřovat k vyvrcholení zápletky.
- Je vhodná zvláště tam, kde učitel sleduje plnění nejen cílů kognitivních, ale **též cílů afektivních**. Umožňuje žákovi vcítění se do problému, souznění s postavami vyprávění, zaujetí postoje.
- **Chybí mu názornost**, je tedy potřeba myslet na to, že po vyprávění by měla následovat taková učební úloha, která doplní učivo o složku obrazovou.
- Snaha zaujmout by však neměla být na úkor vědecké správnosti. Je nutné dodržet **správnou terminologii, postup děje** a podobně. Žáci mají tendenci informace z vyprávění nekriticky přebírat. Proto je důležité uvědomit si, zda vyprávění není založeno na miskonceptech a zda používá pojmy, kterým žáci rozumí nebo jsou dostatečně vysvětleny.

Zdroje námětů pro vyprávění:

V současnosti se na trhu objevuje mnoho publikací pro děti, které jsou v podstatě **beletrií, ale v rámci příběhů jsou zakomponována fakta z nejrůznějších oborů**. Žáky tak vedle uměleckého zážitků vede k zapamatování a pochopení předkládaných konceptů. Z těchto publikací lze vybírat úryvky do výuky, případně čtení těchto knih propojit s českým jazykem a cíleným rozvojem čtenářské gramotnosti. Vedle knih je možné využít nejrůznější **populárně naučné pořady pro děti**, které na podobném principu, tedy do děje a atraktivních podob, balí fakta a pojmy.

Krátkou, nebo dlouhou, prohlídku těchto publikací a pořadů najdete na následujícím odkazu.

https://is.muni.cz/auth/el/ped/jaro2020/IBlp04/um/metoda_pozorovani_vs_vyklad/

DOMÁCÍ ÚKOL PRO VÁS: (tento úkol se odevzdává)

1. Klikněte na tento odkaz a vyberte si jeden z dílů populárně naučných pořadů v nabídce. Vložení jména k danému dílu si jej zaberte pro sebe.
<https://padlet.com/fryzovaiva/6me30q7mz797>
2. Uvedený pořad si vyhledejte na internetu a pusťte si jej.

3. Vytvořte krátkou anotaci k tomuto pořadu tak, aby vystihovala obsah daného dílu a jeho možné využití pro výuku ve škole.

Metoda výkladu

Výkladem **sděluje a objasňuje** učitel **dosavadní i nové poznatky**, objasňuje **vznik a vývoj jevů, podává ponaučení**. Jde o slovní metodu monologickou. Výklad bývá **věcný, bez citového zabarvení**. Učitel může při tom používat:

- metody **induktivní**, kdy postupuje od konkrétních případů k obecnému závěru,
- metody **deduktivní**, kdy postupuje od obecné poučky k objasňování konkrétních případů.

Využití metody výkladu ve výuce

Výklad se používá k **expozici učiva**. Na 1. stupni ZŠ nemá být příliš dlouhý, aby neochabla pozornost žáků, tedy v řádech minut. Vzhledem k převládající tendenci využívání výkladu ve většině předmětů na dalších stupních základní školy, je třeba ho do výuky zařazovat, aby se žáci učili sledovat souvislý výklad učitele.

Použití výkladu sebou nese nutnost dodržovat určitá pravidla, která přispívají k efektivitě této výukové metody:

1. Protože metoda výkladu stojí na vyvozování nových pojmů a definic, je nutné, aby žáci měli **ujasněné pojetí pojmů** opěrných, tedy těch, kterými nové učivo vyvozujeme. (Např. při výkladu učiva o funkci jednotlivých rostlinných orgánů by měla předcházet učební úloha, během které si žáci zaktivizují a ujasní názvy jednotlivých orgánů – kořen, stonek, list, květ, plod, semeno apod.)
2. Ne všechny děje a události si dovedou žáci představit, protože nemají dostatek zkušeností s tématem. Z tohoto důvodu se nabízí **využívání analogie**, tedy podobnosti s jiným dějem či událostí, se kterou mají žáci v ideálním případě přímou zkušenost, případně alespoň dobré povědomí. (Např. krevní oběh si žáci dovedou jen těžko představit, ale stačí použít analogii s dopravním provozem, kdy po cestách jezdí různé dopravní prostředky – krvinky, ale vždy mohou po určité cestě jezdit jen v jednom směru a nikdy ne protisměru, protože by to způsobilo problémy.) Analogie může uvádět sám učitel, případně na závěr výkladu může vyzvat žáky, aby sami uvedli příklad využívající stejný princip jako předložený děj. Odpověď žáka může být zpětnou vazbou pro učitele, zda princip pochopil a současně dalším vysvětlením pro ostatní žáky.
3. Mezi další možnosti, jak zpřístupnit výklad žákům patří využívání různých **názorných pomůcek** při výkladu, které pomáhají k pochopení učiva. Nejčastěji se jedná o didaktické obrazy, modely, v poslední době se také stále více prosazuje audiovizuální technika.

Výklad učiva žákem

Prezentace zjištěných informací žáky – žáci mohou v hodinách jako součást učebních úloh zjišťovat, ať už samostatně nebo ve skupinách, fakta, příklady či definice jednotlivých pojmů a jevů, provádět pozorování a pokusy. Závěry těchto činností pak následně prezentují ostatním a částečně tak suplují výklad učitele.

Žakovský referát je obdobou zjednodušeného výkladu, připraveného a přednášeného žákem. V podstatě se jedná o prezentaci zjištěných faktů, pojmů a jevů, které zjišťoval žák samostatně.

- Pro oba typy prezentací platí, že by měly být zaměřeny na témata, která jsou schopni žáci sami zjistit z dostupných zdrojů. Pokud obdobný typ práce žákům zadáváme, měli bychom jim poskytnout určitý rámec tvořený body nebo otázkami, doporučit jim vhodné informační zdroje.
- Před samotnou prezentací žákem či žáky se musí učitel ujistit, že se výkladu nevyskytnou chyby a že žák rozumí obsahu sdělení, které má prezentovat. Náš mozek si ukládá a pracuje s různými informacemi, které slyší. Kontext školní třídy vede k tomu, že žáci nekriticky přijímají informace, které se zde dozvídají a automaticky je považují za pravdivé.
- Pokud je to možné, žák by text neměl číst, ale spíše vlastními slovy, s možnou oporou v osnově či klíčových pojmech napsaných na archu papíru, přepravět spolužákům. Pouze takový výklad, kterému rozumí jak prezentující, tak posluchači, má smysl zařadit ve výuce.

ÚKOL PRO VÁS:

Porovnejte, v čem jsou shodné a v čem rozdílné výukové metody VÝKLAD a VYPRÁVĚNÍ.

charakteristika	VÝKLAD	VYPRÁVĚNÍ
Jedná se o metody slovní		
Je emociálně zabarvený		
Chybí mu názornost		
Využívá se pro motivaci žáků		
Využívá se pro expozici učiva		
Měl by být věcně správný		